

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Yıl | Year: 5 - Sayı | Issue: 10 - 2022 Ekim | 2022 October: 91-108.

“BERÂET-İ ZİMMET ASILDIR” KAİDESİNİN TEMELLERİ, KAPSAMI VE
EVRENSELLİĞİ

The Foundations, Scope and Universality of the Principle of “Everyone Is Innocent Until
Proven Guilty”

Mustafa BORAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Çanakkale, Türkiye
Assist. Prof., Canakkale University

mustafaboran1963@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7849-0623

DOI: 10.53336/rumeli.1146758

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliř Tarihi / Date Received: 21 Temmuz 2022 / 21 July 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01 Eylül 2022 / 01 September 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Ekim 2022 / 31 October 2022

Yayın Sezonu / Publishing Date Season: Ekim / October

Atıf / Citation: Boran, Mustafa. ““Berâet-i Zimmet Asıldır” Kaidesinin Temelleri, Kapsamı ve Evrenselliğİ”. Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi 10 (Ekim 2022): 91-108.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://rumeli.trakya.edu.tr/> | <https://dergipark.org.tr/rumeli>

mail to: rumelislam@trakya.edu.tr

Copyright © Published by Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Canakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Canakkale, 17020 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

“Berâet-i Zimmet Asıldır” Kaidesinin Temelleri, Kapsamı ve Evrenselliği

Öz:

İslam dininin esasları genel olarak iman, amel, ahlak kısımlarına ayrılmıştır. Amel, fıkıh kapsamında ele alınmıştır. Fıkıh da usûl ve fûru’ şeklinde ifade edilen iki yazım türüne sahip olmuştur. Fıkıh ilminin bu yazım türleriyle birçok alt edebi türler ortaya çıkmıştır. Bu alt türlerden birisi de kavâid edebiyatı denilen genel kurallardır. Bu kurallara “külli kâideler” denilmektedir. Küllî kâidelerin kaynağı dinî naslar, fikhî miras ve kültürel unsurlardır. İslam hukukundaki genel kurallardan biri de “berâet-i zimmet asıldır” kâidesidir. Bu kâideye göre kişi asıl olarak doğuştan, suçsuzdur, borçsuzdur. Bu kural aynı zamanda “asli berâet ilkesi” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre kişi suçu ispat edilirse suçlu, borcu ispat edilirse borçlu olur. Kişinin zimmetinin boş olması temel olarak Kur’ân-ı Kerim ve sünnete dayanmaktadır.

Asli berâet ilkesi, borçlar hukukunda, ceza hukukunda geçerlidir. İslam hukukunun temel prensiplerinden birisi olan kişinin borçsuzluğu ve suçsuzluğu ilkesi esasen, evrensel bir kuraldır. Bütün hukuk sistemlerinde yeri vardır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’nde de mevcuttur. Bu beyannameye göre; kişi kamuya açık olarak suçu ispatlanıncaya kadar suçsuzdur. Kendisini savunma hakkı vardır. Asli berâet ilkesi günümüzde uygulanan hukuk sistemlerinde de mevcuttur. Bu ilkeye güncel hukukta “masumiyet (suçsuzluk) karinesi” denilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Küllî Kâide, Berâet-i zimmet, Asıl, Temel, Evrensellik

The Foundations, Scope and Universality of the Principle of “Everyone Is Innocent Until Proven Guilty”

Abstract:

The principles of the religion of Islam are generally separated as faith, deeds and morals. Deeds are covered within the scope of Islamic Law (Fiqh). Islamic Law also has two types of writing: method (usûl) and issue (fûru’). Many sub-literary genres have emerged with these writing types of the science of Islamic Law. One of these sub-genres is called regulations (kavâid) literature which is a general rule. These rules are called "universal rules". A person becomes a debtor if his debt is proven, and a sinner if he commits a sin. If there is doubt about the proof of crime and debt, the situation is evaluated in favor of the accused, in a manner that is essentially based on the Qur'an and the Sunnah.

The principle of “everyone is innocent until proven guilty” is valid in criminal law and in the law of obligations. This principle is also related to some other general rules as well. It is a universal rule that a person should be essentially debt-free and guilt-free; and this rule has its place in all legal systems. This principle is also present in the Universal Declaration of Human Rights. According to this declaration, the person is publicly innocent until proven guilty; and everyone has the right to defend themselves. The principle of essential acquittal is also present in the legal systems applied today. Currently in law, this principle is called “presumption of innocence (guiltlessness)”.

Keywords: Islamic Law, Universal Rule, Acquittal of Embezzlement, Essence, Fundamental, Universality

Giriş

Her ilmin kendine mahsus kâideleri vardır. Fıkıh ilminin de kendine ait kâideleri mevcuttur. Bu kâidelerden diğer ilimlerle ortak yönleri bulunanlar olduğu gibi fıkıhın kendisine ait olan hatta her fıkıh mezhebinin yapısını yansıtan kâideler de bulunmaktadır.

İslam hukukunun temelleri Kitap, Sünnet, icmâ, kıyas gibi asli deliller ve sahâbî sözü, şer’u men kablenâ, amelü ehl-i Medîne, istishâb, istihsan, ıstislâh gibi fer’î delillerdir. İslam hukukunda hükümler, bu delillere dayanılarak çıkarılmıştır. İslam hukukunun umumi prensiplerini oluşturan küllî kâidelerin kaynağı da genel olarak fikhî delillerdir. Fikhî meseleler elde edilirken kullanılan kaynaklar, fikhî kâidelerin elde edilmesinde de kullanılmıştır. Bu kaynaklara ilave olarak geçmiş fikhî birikim de kâidelere temel oluşturmuştur. Çünkü fikhî kâideler, geçmişte elde edilen fikhî birikim üzerine inşa edilmiştir.¹ Küllî kâideleri yalnızca bir kaynağa dayandırmak doğru değildir. Her kâide birden fazla kaynağa dayanabilir. Nasıl ki fıkıhta bir konuda Kitap, Sünnet, icmâ ve kıyas delil olarak gösterilebiliyorsa aynı şekilde küllî kâidelerin de farklı delillere dayanması mümkündür.² Bununla beraber her kâide için naslardan doğrudan bir delil bulunması şart değildir. Çünkü bu kâideler zaman içerisinde delillerden süzülerek elde edilmiştir.

Küllî kâideler hakkında birçok araştırma yapılmış, eserler verilmiş; hatta bu kâideleri müstakil olarak ele alan çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu çalışmada da “berâet-i zimmet asıldır” kâidesi incelenmiştir. Bu kâidenin dayandığı temeller, kapsamı ve evrenselliği üzerinde durulmuştur. Temelleri çerçevesinde öncelikle Kitap ve sünnetten delillere temas edilmiştir. Kâidenin kapsamı olarak İslam hukukunun hangi dallarını ilgilendirdiği üzerinde durulmuştur. Diğer kâidelerden hangileri ile irtibatı olduğu örnekleriyle ele alınmıştır. Bu çalışma ile küllî kâidelerin topluca olduğu gibi her birinin ayrı ayrı incelenmesinin faydalı olacağı vurgulanmak istenmiştir. Küllî kâideleri araştırmak isteyenlere faydalı olması amaçlanmıştır. Bu incelemenin bir hedefi de İslam hukukunun genel kurallarının günümüzdeki hukuk sahasında geçerli olup olmadığını anlamaya çalışmaktır.

1. Küllî Kâidelerin Tarihi Gelişimi ve Dayandığı Temeller

Küllî kâidelerin tarihsel gelişimi ve dayandığı temellere az da olsa temas etmek yerinde olacaktır. Küllî kâideler zaman içerisinde tedricen oluşmuştur. Fakihler bu kâideleri genel hukuk kurallarının delaletinden, usulü fıkıh kurallarından, hükümlerin illetlerinden, akli prensiplerden elde etmişlerdir.³

Bu sahada ilk önce çalışma yapıp eser verenlerin Hanefi fakihleri olduğu görülmektedir. Daha sonra diğer mezheplerin fakihleri de eserler vermeye başlamıştır. Küllî kâideler konusunda ilk eser veren fakih, hicri III. asırda yaşamış olan Hanefi fakih Ebû Tahir el-Debbâs’ır (ö. 340/952). Daha sonra Kerhî (ö. 340/952), Debûsî (ö. 430/1039), İbn Nüceym (ö. 970/1563, Hâdimî (ö. 1176/1762) gibi Hanefi fakihleri, Hirevî, Cüveynî (ö. 478/1085), İzzeddin b. Abdisselam (ö. 660/1262), Suyutî (ö. 911/1505) gibi Şafiî fakihleri, Karafî (ö. 684/1285) gibi Maliki ve İbn Receb (ö. 795/1393) gibi Hanbeli fakihleri küllî kâideler hakkında çalışmalar

¹ Necmettin Kızılkaya, *Hanefi Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*, (İstanbul, İz Yayıncılık, 2013), 89.

² Ali Bakkal-Zehra Sula, *Mecelle’deki Küllî Kâidelerin Genel Kural Tipi Diğer Kavramlarla İlişkisi ve Bunların Delil Oluş Keyfiyeti*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl:2019/2, Sayı: 43, 102.

³ Ali Pekcan, *İslam Hukuku Literatüründe Fıkıhın Genel Kurallarına Dair İlk Risale*, (İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2003), 294.

yapmış, eserler ortaya koymuşlardır. Küllî kâideler, eserlerde “el-asl”, “dâbit”, “eşbâh ve nezâir” “furûk”, “kaziyye” gibi isimlerle de isimlendirilmiştir.⁴

Osmanlı devletinin son zamanlarında küllî kâideler konusunda Mecelle heyeti tarafından tanzim edilen kanunlaşma hareketi dikkat çekmektedir. 1868 tarihinde ilmi bir heyet tarafından tanzimine başlanan Mecelle çalışması, 1876 yılında tamamlanmıştır. Mecelle heyeti İslami ilimler ve tarih konusunda ihtisas sahibi olan Ahmet Cevdet Paşa (1823-1895) başkanlığında toplanmıştır. Heyetin tamamına yakını konusunda uzman kişilerden oluşmuştur. Mecelle’de değişik başlıklar altında 1851 madde tanzim olunmuştur. Bu maddelerin ilk 99’u, fıkıhın değişik konularında ortak olarak kullanılan “küllî kâideler / fıkhi kurallar” olarak düzenlenmiştir. Mecelle’de; borçlar, aynı haklar, haksız fiiller, şirketler, sulh, ibra, ikrar, davalar, deliller, yargılama usulü, yargı, hakimlik, tahkim gibi konu başlıkları vardır.⁵ Hazırlanışı üzerinden bir asır geçmesine rağmen Mecelle’nin etkileri devam etmektedir. Mecelle, önceki dönemlerde yapılan fikhî meseleleri, üzerine kurulu oldukları asıllarla irtibatlandırmak maksatlı kavâid çalışmaları gibi görülmemekte, fıkıhtan beslenen, pragmatik gayelerle kaleme alınmış kanun metni olarak mütalaa edilmektedir. Ayrıca Mecelle ile kavâid kitapları, yazılma maksatları ve gözettiği hedefler açısından birbirinden farklılık göstermektedir.⁶

Modern dönemde ise küllî kâideler, güncel çalışmalarla çok yönlü olarak incelenmektedir. Bu konuda üniversiteler bünyesinde gerçekleşen akademik çalışmalarda tahkikler yapılmakta, tarihsel gelişimi inceleyen eserler yazılmakta, ansiklopediler telif edilmektedir. Genel kurallar ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.⁷

Yukarıdaki izahlardan anlaşıldığı üzere hicri üçüncü asırda başlayan kâideler/genel kurallar hakkındaki çalışmalar, o asırdan itibaren günümüze gelinceye kadar gelişerek devam etmiştir. Hiçbir asırda değerini kaybetmemiştir. Hanefi fakihlerinin başlattığı eserler diğer mezhep fakihlerinin de çalışmalarıyla zenginlik kazanmıştır. Bu eserlerde genel kurallar ve geçerli olduğu alanlar örneklerle açıklanmıştır. Osmanlı devletinin son zamanlarında bir kanunlaşma hareketi olarak yapılan genel kurallar alanındaki Mecelle çalışması dikkat çekmektedir.

Küllî kâidelerin dayandığı temeller de önem arz etmektedir. Küllî kâidelerin bir kısmının temeli âyetlere dayanmaktadır. “Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden fazlasını yüklemez”⁸, “Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez”⁹, “Allah size güçlük çıkarmak istemez”¹⁰ âyetleri İbn Nüceym gibi fakihler tarafından buna örnek gösterilmektedir. Fıkıhta bulunan kolaylık ve istisnalar, meşakkatin giderilmesi konusunda bu âyetler fakihlere yol göstermiştir. “Meşakkat teysiri celbeder” kâidesinin aslının bu gibi âyetlere dayandığı anlaşılmaktadır.¹¹ İslam

⁴ Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*, 143, 200; Ahmet Şimşirgil-Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*, (İstanbul, KTB yayınları, 2008), 72. **El-asl** kavramı kâideden daha geniş manalara gelir. **Dâbit** kavramı fıkıhta özel bir alanı içerisine alan prensip olup kapsam itibarıyla kâideden farklıdır. **Eşbâh ve nezâir**; “ancak fakihlerin anlayabileceği incelikler sebebiyle hükümleri farklılık gösteren birbirine benzer meseleler” demek olup kavâid kitaplarına verilen bir isimdir. **Furûk**; şekil yönünden birbirine benzeyen, hüküm açısından birbirinden ayrılan kâidelerin bilgisini ifade eder. **Kaziyye**; önerme anlamında olup kâidelerin hamliyye ve şartiyye gibi önermelerden meydana gelmesini gösterir.

⁵ Ali Himmət, Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, (İstanbul, Hikmet Yayınları, 1985), IX, XII.

⁶ Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*, 276.

⁷ Necmettin Kızılkaya, *Hanefî Furû-ı Fıkıh Eserlerinde Fikhî Kâidelerin Uygulama Alanına Bir Örnek Olarak Bedâi’u’s-Sanâi’*, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, 2006, 88,89.

⁸ el-Bakara 2/286.

⁹ el-Bakara 2/185.

¹⁰ Mâide 5/6.

¹¹ İbn Nüceym, Allame Zeynüddin b. İbrahim (ö. 970/1563), *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, (Kahire, Dâru’l-fikir, 1998), 84.

hukukunda azimet ve ruhsat bağlamında kolaylaştırma ilkesinin birçok alanda geçerli olduğu görülmektedir. Bu ilkenin varlığı ve işlerliği uygulama alanında genişlik sağlamaktadır.

Genel kuralların bir kısmı hadis-i şeriflere dayanmaktadır. Örnek olarak; “*beyyine müddei için ve yemin münkir üzerinedir*” genel kuralı, aslı hadis-i şerif olan bir kâidedir.¹² Yine “*sarhoş eden her şey hamırdır ve sarhoş eden her şey haramdır*”¹³ kuralı da hadis-i şeriflere dayanmaktadır. “*Zarar ve mukabele bi’z-zarar yoktur*”¹⁴, “*Allah’ın kitabında bulunmayan her şart batıldır*”¹⁵ hadis-i şerifleri genel kurallar kapsamındadır. Suyûtî, “*zarar izale olunur*” kâidesinin “*zarar ve mukabele bi’z-zarar yoktur*” hadisinden alındığını söylemektedir. Aynı şekilde “*adet muhakkemdir*” kâidesinin “*Müslümanların güzel gördüğü şey Allah katında da güzeldir*”¹⁶ hadisinden alındığını ifade etmektedir.¹⁷ “*Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir*” kâidesinin de “*ameller niyetlere göredir*”¹⁸ hadisine dayandığını belirterek niyet konusunda uzunca izahlarda bulunmaktadır.¹⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v) kendisine cevâmiu’l-kelim verildiğini, kendisinin cevâmiu’l-kelim ile gönderildiğini haber vermiştir.²⁰ Allah Teâlâ, Hz. Peygambere özlü söz söyleme melekesini ihsan etmiştir. O’nun bazı hadisleri genel kural olmuş, bazıları da genel kuralların sistemleşmesine vesile olmuştur.

Bazı küllî kâideler, sahâbî sözlerine dayanır. Tabiîn alimlerine ulaşan genel kurallar vardır. Bazı kurallar mezhep imamlarının eserlerinden alınmıştır. Sözcüleri “*ücret ile tazminat bir arada bulunmaz*”²¹ genel kuralı Hanefi fakihî İmam Muhammed’in (r.h.) (v.189/805) eserlerine dayanmaktadır.²² Hanefi mezhebinde değişik fikhî konularda geçerli olan “*ekser, bütünün yerine geçer*” kâidesi Ebû Hanîfe ve Hasan b. Ziyâd’a (r.h.) atfedilmektedir. Hasan b. Ziyâd bu kuralı başa mesh etmenin ölçüsü konusunda başın çoğunu mesh etmek gerektiğini söylerken dile getirmiş, “*bütün içerisinde çoğunluk olan, tamın yerini tutar*” demiştir.²³

Yukarıda kısa da olsa yapılan izahlardan, genel kuralların dayandığı temeller anlaşılmaktadır. Başta Kur’ân-ı Kerim âyetleri olmak üzere, Peygamber Efendimizin hadis-i şeriflerinin, sahâbî sözlerinin, müçtehit imamların eserlerinin küllî kâidelere temel teşkil ettiği görülmektedir. Bazı kurallar olduğu gibi bu kaynaklardan alınarak kullanılmıştır. Bazı kurallar ise değişime uğrayarak veya ifade ettiği mana alınarak kâide haline getirilmiştir. Genel kuralların büyük bir emek ve gayret ile oluşturulduğu, zaman içerisinde yaygınlaşarak benimsendiği, kullanıldıkça pratikleştiği söylenebilir.

İslam hukukunun değişik alanlarında geçerli olan genel kurallardan birisi de “*berâet-i zimmet asıldır*” kâidesidir. Bu kâideyi öncelikle biraz açıklamak yerinde olacaktır.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002), “Menâkıb”, 24 (No. 3437). “Rehin”, 6 (No. 2514); Tirmizî, “Ahkâm” 12 (No. 1340); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce (v.274/887). *es-Sünen*. (Riyad: Mektebetü’l-maârif, ts.) “Ahkam”, 7 (No. 2321).

¹³ Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü’rî Müslim b. el-Haccâc, (v.261/874). *el-Câmi’u’s-sahîh*, (Riyad: Daru Tayyibe, 1427/2006). “Eşribe”, 73-75 (No. 2003); Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre es-Sülemî Tirmizî, (v.279/892). *Sünenü’t-Tirmizî*, (Riyad, Mektebetü’l-maârif, ts.) “Eşribe”, 1-2 (No. 1861.62.63).

¹⁴ Muvatta’, “Akdiye”, 31.

¹⁵ Buhârî, “Buyû”, 73.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6, 84.

¹⁷ Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman (ö. 911/1505 *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, (Beyrut, Dâru’l-kütübü’l-ilmîyye, 1983), 7.

¹⁸ Buhârî, “Bed’ül-vahy” 1, “İman”, 41, “Nikah”, 5; Müslim, “İmâre”, 155.

¹⁹ Suyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 8; Kızılkaya, İslam Hukukunda Küllî Kâideler, 92.

²⁰ Buhârî, “Cihad”, 122, “Tabir”, 11.

²¹ Ebû Saïd Muhammed, Hâdimî, (ö. 1176/1762), *Mecâmi’u’l-hakâ’ik*, (İstanbul, Dâru’t-tabâii’l-âmire, 1308), 44.

²² Şimşirgil- Ekinci. *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*, 72.

²³ Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Serahsî (483/1091), *el-Mebsût*, (Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, ts.), I, 63.

2. “Berâet-i Zimmet Asıldır” الْأَضْلُ بَرَاءَةُ الذِّمَّةِ Kâidesinin İzahı

Genel kuralların ele alındığı eserlerde²⁴ yer verilen ve Mecelle’nin sekizinci maddesinde ele alınan bu küllî kâidenin ifade ettiği mana, insanların günahsız, suçsuz, borçsuz ve hür olarak doğmasıdır. Buna “masumiyet karinesi” denilmektedir. İslam’da doğuştan gelen günah yoktur. Bir kimse, suçu ispat edilinceye kadar suçsuzdur, borcu sabit oluncaya kadar borçsuzdur. Alacağı olduğunu iddia eden kimsenin buna dair delil getirmesi gerekir. Buna göre hiç kimseye ispat edilmedikçe borçlu ya da suçlu gözüyle bakılamaz.²⁵

Kişinin zimmetinin asli olarak gınahtan, suçtan ve borçtan beri olduğunu bildiren bu kural acaba neden konuldu? diye akla bir soru gelebilir. Suç işlemeyenin suçsuzluğu, borç almayanın borçsuzluğu, günah işlemeyenin günahsızlığı bellidir. Bunun küllî kâide olarak ifade edilmesinin sebebi nedir? Burada cevap olarak; genel bir kural oluşturmak, malumu i’lâm, var olanı tespit, aksini düşünenleri hatadan döndürmek için bu kuralın konulduğu söylenebilir. Özellikle suç ve borç şüphesi olduğu zaman bu kuralın önemi artmaktadır. Bir suç ile suçlanan kişiye insanlar suçu sabit olmasa bile suçlu gözüyle bakabilir. Burada zanlıyı bu töhmetten korumak gerekmektedir.

Bu küllî kâidede bulunan “berâet”, “zimmet” ve “el-asl” kelimelerini kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Böylece bu kelimelerin lügat ve ıstılah manalarının genel kuralda da geçerli olup olmadığı anlaşılacaktır.

Berâet; kelime olarak aklanma, bir kimsenin zimmetinin bir şeyin gereklilik ve bağlayıcılığından uzak ve temiz olması, iddia edilen hak ile meşgul olmaması, boynunun borcu bir şey olmaması, hastanın hastalıktan kurtulması gibi anlamlara gelmektedir. Berâet; suçlu sayılarak mahkemeye çıkan bir kişinin üzerine atılı bulunan fiili işlemediğine veya bu fiilin suç sayılmadığına dair ceza mahkemesince verilen hükümdür.²⁶

Berâet kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de iki âyette geçmektedir. Birincisi; Kamer suresinin 43. âyetindedir. Burada *berâet* kelimesi “suçsuzluk”, “kurtuluş belgesi” anlamında kullanılmıştır.²⁷ Sözlük manası ile ilgisi vardır. İkincisi Tevbe suresinin ilk âyetinde geçmektedir. Bu âyette geçen *berâe* kelimesi müşriklere yapılan şiddetli bir ihtarı, ultimatomu ifade etmektedir. Sözlük anlamıyla tam bir irtibatı yoktur.²⁸ Âyetteki *berâe* kelimesinin müşriklerden her türlü ilişkiyi kesme, onlardan uzak durma manası öne çıkmaktadır. Halbuki *berâe* kelimesi herhangi bir kötülükten uzaklaşma manasına gelir. Hastanın hastalıktan, borçlunun borçtan kurtulması buna örnektir. “Berâet-i zimmet asıldır” denildiği zaman başlangıçtan itibaren zimmetin selametini ifade eder. Cezada suçlamadan berâet etmek de böyledir. Borçtan kurtulmak bunun yanında ibra ile yani bir kişinin başka kimsede var olan alacak hakkından vazgeçmesi suretiyle de olabilir.²⁹

İslâm hukukunun genel kurallarından birisi daha önce de ifade edildiği gibi kişinin borçsuzluğunun ve suçsuzluğunun asıl olması prensibidir. Buna berâet-i asliyye denilmektedir. Bu ilke, kelâmda ve fıkıh usulünde kişinin, hüküm koyucunun hükmü

²⁴ Tâceddin es-Sübki, Ebû Nasr Tâcüdîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübki (ö. 771/1370), *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, Tahkik, Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz, (Beirut, Dâru’l-Kütübi’l-ilmîyye, 1991), 1/218; Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 53; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 64; Hâdimî, *Mecâmi ‘u’l-hakâ’ik*, 44.

²⁵ Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizâde, *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*, (İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/56; Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, (İstanbul, Hikmetevi Yayınevi, 2012), 274.

²⁶ Zebîdî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî (ö. 1205/1791) *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, (Kuveyt, Kuveyt Hükümet Matbaası, 2001), 1/145; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul, Ensar Neşriyat, 2013), 50.

²⁷ *Kur’ân Yolu*, (06 Ekim 2021), el-Kamer 54/43.

²⁸ *Kur’ân Yolu*, Tefsir, (06 Ekim 2021), Tevbe 9/1.

²⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (İstanbul, Eser Neşriyat, 1979), 4/2446.

olmadan sorumlu tutulmamasını ifade eder. Ceza hukukunda suçun ve cezanın kanuniliğini ve aynı zamanda kişinin suçsuzluğunun asıl olmasını belirtir. Borçlar hukukunda ise kişinin borçlu olduğuna dair bir delil bulununcaya kadar borçsuzluğunu esas alır.³⁰

Berâet kelimesinin lügat ve terim olarak ifade ettiği farklı anlamlar üzerinde durulmuştur. Konumuzla ilgili olan anlamı ise kısaca bir kişinin borçtan ve suçtan uzak olması şeklinde özetlenebilir. Kelimenin manalarının kuralda da geçerli olduğu görülmüştür. Günümüzde mahkemelerdeki yargılamada suçsuz bulunan kimseler hakkında berâet kelimesi aynı manada kullanılmaktadır.

Zimmet; kelime olarak, hak, borç, kefalet, antlaşma, eman, güvence, ahit, ahit altına girme gibi manalara gelmektedir.³¹ Zimmet; “İnsanda mevcut olan manevi bir özelliktir ki, insanın lehine ve aleyhine, menfaatine ve zararına olan hususlara yalnızca bu özellik sebebiyle ehil olur”³² diye tanımlanmıştır.

Zimmet kelimesinin kullanıldığı değişik alanlar vardır. İslam ülkesinde yaşayan ve zimmet antlaşması ile can, mal, ırz ve din güvenlikleri Müslümanların teminatı altında olan gayr-i müslimlere “ehl-i zimmet” denir.³³

Zimmet kelimesi aslen Arapça olup oradan Türkçeye geçmiştir. Türkçede zimmet; “Üstünde olan şey, kurumlarda çalışanlara veya para işleri ile uğraşan vazifeliye imza karşılığı teslim edilen para veya eşya, bir ticaret kuruluşunun borçları”³⁴ anlamlarına gelmektedir. Türk Ceza Kanunu’nda da zimmet kelimesinin ilgili anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. TCK’ da suç olarak zimmete geçirme; “Herhangi bir görevlinin kendisine emanet olarak verilen veya görevi dolayısıyla koruma, gözetme ve sorumluluğu altında bulunan para veya para hükmündeki malları kendinin olma amacıyla alması”³⁵ şeklinde tanımlanmıştır.

İslam hukukunda zimmet, insan için canlı olarak doğduğu andan itibaren sabit olur. Vücup ehliyetinin esası insanın canlı olarak doğmasına bağlıdır. Canlı doğan insan tam olarak vücup/hak ehliyetine sahip olmaktadır. Kişi ölünceye kadar devam eder, ölünce zimmeti sona erer.³⁶

İncelemeye çalıştığımız küllî kâidenin kelimelerinden birisi olan “zimmet” kelimesinin sözlük ve terim anlamları ele alınmıştır. Türkçede de kök manasına yakın olarak kullanıldığı müşahade edilmiştir. Sonuç olarak sözlük anlamı ile terim anlamı arasında irtibat olduğu görülmüştür. İslam hukukunda yaygın olan kullanımının genel kuralımızda da geçerli olduğu söylenebilir.

el-Asl ; (ç. usûl) bir şeyin ana maddesi, özü, temel, kök, delil, ilke, prensip veya yerleşik kural gibi manalara gelmektedir.³⁷ Kural olarak asıl; “Başkası kendi üzerine bina kılınan şey”³⁸ demektir.

³⁰ Ali Bardakoğlu, “Berâet”, (İstanbul, DİA, 1992), 5/470, 471.

³¹ Zebidî, *Tâcû'l- 'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 32/206; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 56; Ömer Nasuhi Bilmen, “*Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye*” *Kamusu*, (İstanbul, Bilmen Yayınevi, ts.) 1/31; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 621.

³² Eyyüp Said Kaya-Hasan Hacak, “Zimmet”. *DİA*, (İstanbul, 2013), 44/424.

³³ Bilmen, “*Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye*” *Kamusu*. 3/353; Eyyüp Said Kaya-Hasan Hacak, “Zimmet”. 44/424.

³⁴ <https://sozluk.gov.tr/>, Zimmet md.

³⁵ TCK.202,208//247.

³⁶ Abdülkerim Zeydan, *el-Vecîz fi Şerhi'l-kavâidi'l-fıkhiyye fi ş-şeriatî'l-islamiyye* (Dimeşk, Müessetü'r-risale, 2017), 44.

³⁷ Zebidî, *Tâcû'l- 'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 32/206; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 34.

³⁸ Molla Hüseyin, *Mir'at*, 7; el-Cilâli el- Merîni, *el-Kavâidü'l-usûliyye inde'l-imam Şâtîbî min lülâ-i kitabihî'l-muvâfakât*, (Demmam, Dâru İbn Kayyim, 2002), 53.

Kâide ve kural yerine ilk dönemlerde kâideden daha geniş anlamlara sahip olan el-asl kavramı kullanılmıştır. Fıkıh eserlerinde fikhî kâideler el-asl olarak ifade edilmiştir. Kavâid sahasında yazılmış ilk müstakil eserlerden birisi olarak kabul edilen İmam Kerhî'nin eseri Risâle fi'l-usûl başlığını taşımaktadır.³⁹ Yine Serahsî Mabsut'unda “asıl” kelimesini “kâide” yerine kullanmaktadır. Teyemmüm bahsinde teyemmüm alan kimse, suyu bulup kullanma imkanına kavuşuncaya veya teyemmümünün bozulduğunu kesin olarak bilinceye kadar abdestli sayılır. Abdestte asıl olan, kişinin kesin olarak bozulduğunu bilinceye kadar abdestinin devam etmesidir. “Şek ile yakın zail olmaz” denilmektedir.⁴⁰

“Berâet-i zimmet asıldır” kâidesindeki asıl kelimesi ilke, prensip veya kural anlamında kullanılmıştır. Bir şeyin baskın ve öncelikli olmasını ifade etmektedir. Bu kural, prensip olarak kişinin suçsuz ve borçsuz olduğunu anlatmaktadır.⁴¹ Bu kâide de “asıl” kelimesi ile, sabit olan kâide, yerleşik kural murat olunmuştur.⁴²

Asıl kelimesinin kullanıldığı farklı küllî kâideler vardır. Bu kâidelerden bazıları şunlardır: “Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır.” (Kural manasına kullanılmıştır) “Arizi sıfatlarda asıl olan, ademdir/yok olduğudur.” (Kural manasında kullanılmıştır) “Hâdis olan işte asıl, onu en yakın vaktine izafe etmektir.” (Kural manasında kullanılmıştır) “Kelimada asıl olan manayı hakikidir.” (Râcih manasında kullanılmıştır) “Hayvanlarda asıl olan temiz olmaktır.” Köpek, hünzür ve benzeri hayvanlar bundan istisnadır. (Kural manasında kullanılmıştır) “Meyte/ölü olan hayvanlarda asıl olan necisliktir”. Balık, çekirge ve akıcı kanı olmayan hayvanlar bundan istisnadır. (Kural manasında kullanılmıştır)⁴³

Burada genel kuralımızın üç kelimesinden birisi olan “el-asl” kelimesinin geldiği manalar ve kullanıldığı alanlar verilmiştir. Türkçede de kullanılan asıl kelimesinin, kâidemizde ilke, prensip, kural gibi anlamlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bir kişinin aksi sabit olmadıkça suçsuzluğunun ve borçsuzluğunun esas olduğunu ifade etmektedir.

3. “Berâet-i Zimmet Asıldır” Kâidesinin Temelleri

Küllî kâidelerin dayandığı temeller, daha önce de işaret edildiği gibi Kitap, sünnet gibi şerî deliller, fıkhi birikim ve kültürel unsurlardır.⁴⁴ Fakihler bu kuralları mezkûr delillere dayanarak oluşturmuştur. “Berâet-i zimmet asıldır” kâidesinin de Kitap ve sünnetten dayandığı deliller vardır. Bu delillere temas etmek yerinde olacaktır.

3.1. Kur’ân-ı Kerim’deki Temelleri

İslam hukukunun birinci kaynağı Kitap yani Kur’ân-ı Kerim’dir. Kitapta insanda asıl olanın zimmetinin günahtan, suçtan ve borçtan beri olduğunu bildiren âyetler vardır.

Bunun en başta gelen delili Hz. Âdem ve Havva validemizin durumudur. Onlar yaratılıp cennete konuldukları zaman orada bulunan bütün nimetlerden yemelerine izin verilip yalnızca bir ağaca yaklaşmaları yasaklanmıştı. Daha sonra onların yasaklanan ağaçtan yemeleri, hata etmelerine ve yeryüzüne indirilmelerine sebep olmuştu. Hz. Âdem ve Hz. Havva bu hatalarına tövbe etmişler, tövbeleri kabul edilip af olunmuşlardır.⁴⁵

³⁹ Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*, 63, 64.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mabsût*, 1/121.

⁴¹ Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, (Ankara, Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018), 19.

⁴² Zeydan, *el-Veciz*, s. 44.

⁴³ Sübkî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 1/218.

⁴⁴ Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*, 89-107.

⁴⁵ el-Bakara, 2/34-37.

Buradan insanların zimmetinde başlangıçta bir suç ve günahın bulunmamasının asıl olduğu görülmektedir. İşlenen hata ve kusurlardan dolayı tövbe edildiğinde o hatanın affedilmesinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de işlemiş olduğu günahına tövbe eden kimsenin hiç günah işlememiş gibi olacağını haber vermiştir.⁴⁶

Kur’ân-ı Kerim’de birçok âyette iddia sahiplerine “Eğer doğru söylüyorsanız delillerinizi getirin.”⁴⁷ diye hitap edildiğini görmekteyiz. Bu âyetler herhangi bir konuda iddiada bulunmanın yeterli olmadığını, delil getirerek iddianın ispat edilmesinin gerektiğini göstermektedir.

Allah ile birlikte Allah’tan başkasına tapanların buna dair herhangi bir delillerinin olmadığı, böyle kimselerin hesabının Allah katında görüleceğinin⁴⁸ bildirilmesi kişinin yaptığı işe dair delilinin olması gerektiğini göstermektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de aynı zamanda herkesin kendi yaptıklarından sorumlu olacağı, kişinin başkasına ait günah ve suçlardan sorumlu olmayacağı ifade edilmektedir. “Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz”⁴⁹ âyet-i kerimesinde herkesin kendi amelinden sorumlu olup ondan hesaba çekileceği, insanların geçmişte yaşayan atalarının faziletleriyle övünmekle yetinmemeleri gerektiği uyarısı yapılmaktadır.⁵⁰

“İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. Ve çabasının karşılığı ileride mutlaka görülecektir”⁵¹ âyet-i kerimesinden bir kişinin başkasının cürmünden hesaba çekilmeyeceği gibi, kendi çalışmasından başkasıyla mükafatlanmaya hakkı olmayacağı anlaşılmaktadır. Kişinin kendi çalışmasının dışında mükâfat elde etmesinin ancak başkasının hibe ve teberrusuna bağlı olduğu vurgulanmaktadır.⁵²

“Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez”⁵³ âyetinde geçen “vizr” kelimesi günah, ağır yük anlamına gelmektedir. Vizr kelimesinin âyetten anlaşılan manası, günah ve günahın cezasını çekmek olarak izah edilmiştir. Ahirette herkesin kendi cezasını çekeceği, hiç kimsenin başkasının cezasını çekmeyeceği ifade edilmiştir. Fıkıhta bunun ifadesi “ukubatta niyabet cari olmaz”⁵⁴ küllî kâidesidir.⁵⁵

Kur’ân-ı Kerim’de farklı surelerde bulunan hiç kimsenin başkasının günahını yüklenmeyeceğini bildiren âyetlerin ortaya koyduğu hüküm, sorumlulukla ilgili mühim bir kuralın ifadesidir. Sorumluluk konusunda, suçların ve cezaların şahsiliğini ortaya koymaktadır. İstese dahi hiç kimse bir başkasının günahını alamaz. Bu hüküm, dinî sorumluluğun ve kişinin ahirette göreceği hesabın esas ölçülerinden bir tanesini belirtmektedir. Bu hüküm ayrıca hukukta adeta bir vecize gibidir. Batı alemi cezalarda şahsilik kuralını daha yakın zamanlarda anlayabilmiştir. İslam dininde ise, burada olduğu gibi birçok âyette değişik konularda geçen bu esas, fakihlerin hukuk düşüncesine asr-ı saadetten itibaren tesir etmiştir. Diğer yandan bu âyetlerden, Hristiyanlıkta “aslî günah” olarak görülen, Hz.

⁴⁶ İbn Mâce, “Zühd”, 30 (No. 4250).

⁴⁷ el-Bakara, 2/111; Neml, 27/64.

⁴⁸ Mü’minün 23/117; Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 4/47.

⁴⁹ el-Bakara, 2/141.

⁵⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1/518, 519.

⁵¹ Necm, 53/39, 40.

⁵² Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/4609.

⁵³ el-Fâtır, 35/18; İsrâ, 17/15; Necm, 53/38.

⁵⁴ Mecelle, md. 632, Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 117, 118.

⁵⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/4609.

İsa'nın bütün insanların günahının kefarecini kendi canıyla ödediğini ifade eden düşüncenin kabul edilmediği anlaşılmaktadır.⁵⁶

Daha önce de izah edildiği gibi genel kuralların bazıları Kur'ân-ı Kerim'e dayanmaktadır. Zimmetin boş olmasının asıl olduğunu bildiren kuralımız da her ne kadar kelimelerin aynısı ile âyetlerde bulunmasa da anlam olarak dayandığı âyetler olduğu görülmüştür. Burada âyetlerden bazı örnekler verilmiştir. Verilen örneklere benzer zimmet kuralı ile ilgisi olan başka âyetler de bulunabilir.

3.2. Hadis-i Şeriflerdeki Temelleri

“Berâet-i zimmet asıldır” küllî kâidesinin Peygamber Efendimizin (s.a.v) sünnetinde de temellerinin olduğu görülmektedir. Hadis-i şeriflerde kişinin durumunda asıl olanın suçsuzluk ve borçsuzluk olduğunu suç borç vb. iddia edilen hakların ispat edilmesi gerektiğini ifade eden birçok rivâyet görülmektedir. Örnek olarak bir dava konusunda Peygamber Efendimize bazı kimseler gelmiş, bazı iddialarda bulunmuştu. İddia sahiplerine Efendimiz (s.a.v) “Ya senin delilin ya da karşı tarafın yemini” buyurmuşlardı. Bunun üzerine gelen kişi karşı taraf yalan yere yemin ederse ne olacak? diye sormuştu. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v) o kimsenin günahkâr olacağını, yalan yemin sebebiyle bir kimsenin hakkının zayi olması durumunda kıyamet gününde Allah'ın (c. c.) o kimseye gazap edeceğini haber vermiştir.⁵⁷

“Beyyine müddei için ve yemin münkir üzerinedir.” Bu genel kuralın aslı, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadis-i şerifidir.⁵⁸ Bu kâide, berâet-i zimmet kuralıyla doğrudan ilgilidir. İnsan, masumiyet karinesinin icabı olarak aslen suçsuz ve borçsuzdur. Bu sebeple aksini iddia edenin delil ile ispat etmesi gerekir. Sözelimi; birisinden alacak iddiasında bulunup davacı olan kimse bunu delil ile ispat etmek durumundadır. Eğer tanık ve belge gibi ispat vasıtaları ile ispat edemezse, davacı talep ederse hâkim davalıdan borcu olmadığına dair yemin etmesini ister. Davalı borcunun olmadığına yemin ederse dava bitmiş olur. Davalı yemin etmezse, sükût ikrardan sayılır, borcunu kabul etmiş olur. Delil getirmenin davalıdan değil de davacıdan istenmesinin hikmeti, davacı tarafın iddiası görünenin hilafına olduğundan zayıf olup, davalı taraf “berâet-i zimmet asıldır” kâidesine dayandığından daha kuvvetli olmasıdır.⁵⁹

Ancak delil davalıdan değil davacıdan istenmekle birlikte davalının dava etme hakkı da korunmaktadır. Davalarda asıl olan müddei için sabit olan hakların düşmemesidir. Eğer bir delil ile iddia sahibi için hak sabit olursa bu düşmez ve düşürülmez. Bu kurala bütün akitler ve tasarruflar girer.⁶⁰ Delil getirmek sahih olan her konuda dava açmak da sahih olur.⁶¹

Ceza hukukuyla ilgili olarak hadis-i şeriflerde recm cezasının uygulanmasının ancak beyyine/delil, ispat ile mümkün olacağı bildirilmiştir.⁶² Delil olmadan, ispat edilmeden sanığa ceza verilemeyecektir.

İslam'da savaş hukukunda da yerine göre delil aranmaktadır. Savaşta İslam askerinin öldürdüğü düşmanın teçhizatını almasına izin verilebilir. Böyle bir durumda “Kim bir düşmanı öldürür de onu öldürdüğüne dair delil olursa o düşmandan geriye kalan şeyler onunundur”⁶³

⁵⁶ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/457-460.

⁵⁷ Buhârî, “Tefsir-i sure”, 3, “Eyman”, 12.

⁵⁸ Tirmizî, “Ahkâm” 12 (No. 1340).

⁵⁹ Zeydan, *el-Veciz*, 142, 143; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 297, 298.

⁶⁰ İbn Abdüsselam, *Kavâidü'l-ahkâm*, 2/65.

⁶¹ Sübkî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 1/432.

⁶² Buhârî, “Hudud”, 30 (No. 6829); Müslim, “Hudud”, 15 (No. 1691).

⁶³ Buhârî, “Humus”, 18, (No. 3142) *Megâzi*, 54, (No. 4321) “Ahkâm”, 21 (No. 7170); Müslim, “Cihâd”, 42 (No. 1752).

buyrulmuştur. Düşmanı o kimsenin öldürdüğüne dair delil olmadığında düşmanın teçhizatını alamayacaktır.

Evlilik hukukunda da delil aranmaktadır. Nikah konusunda bir erkeğin bir kadın ile evli olup olmadığının bilinmesi delil ile ispata bağlanmış “Nikah ancak delil ile sabit olur”⁶⁴ buyrulmuştur.

Hadis-i şeriflerde borçlar hukuku, ceza hukuku, savaş hukuku, aile hukuku gibi İslam hukukun farklı dallarında hep davanın ispatı için delil lazım olduğu, delilsiz dava olamayacağı, eğer delil olmazsa, karşı tarafa yemin gerekeceği anlaşılmaktadır. Örneklerde görüldüğü üzere hukukun bütün alanlarında tek taraflı ortaya konan iddialar bir delil ile ispat edilmedikçe geçerli görülmemiştir. Çünkü “Berâet-i Zimmet Asıldır” kâidesine uygun olarak kişilerin suçsuzluğu ve borçsuzluğu esastır. Herhangi bir suç isnadı için muhakkak bir delile ihtiyaç vardır.

4. “Berâet-i Zimmet Asıldır” Kâidesinin Diğer Kâideler ile İrtibatı

Küllî kâidelerin birbiriyle irtibatı vardır. Bazısı bazısını tamamlar veya açıklar. Bazı küllî kâideler diğer kâide tarafından tahsis edilir, sınırlandırılıp daraltılır. Örnek olarak Mecelle’de “zaruretler mahzurları mubah kılar”⁶⁵ kâidesinin hemen arkasından “zaruretler kendi miktarınca takdir olunur”⁶⁶ kâidesi gelerek, önceki hükmü sınırlandırmaktadır. Zaruret halinde haramlardan haramlık hükmü kalkmaktadır. Ancak bu zaruret ne kadarsa onunla sınırlı olmaktadır.

“Berâet-i zimmet asıldır” kâidesinin ilgili olduğu küllî kâideler vardır. Onlardan bazısını burada zikretmek uygun olacaktır.

“Beyyine müddei için ve yemin münkir üzerinedir.” Bu genel kuralın aslı, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadis-i şerifidir.⁶⁷ Bu kâide, berâet-i zimmet kuralıyla doğrudan irtibatlıdır. Bu kural yukarıda berâet-i zimmet kâidesinin hadis-i şeriflerdeki temelleri bölümünde ele alınmıştır.

Berâet-i zimmet kâidesiyle irtibatlı olan diğer bir kural da “beyyine hilaf-ı zahiri ispat için ve yemin aslı ibka içindir”⁶⁸ kâidesidir. Bir konu hakkında delil, görünenin aksini ispat içindir. Yemin ise mevcut durumun devamını korumak içindir. İslam hukukuna göre insanın, borçsuz ve suçsuz olarak tertemiz doğduğu ve bu halin ömür boyu kalıcı olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple görünenin aksini ispatlamak için iddia sahiplerinden delil talep edilmektedir. Eğer iddia sahibi tarafından ispat olmazsa edilen yemin ile o tertemiz halin devam ettiği anlaşılır. Ancak emin/güvenilir bir kimsenin yemini ile berâet-i zimmeti hakkında tasdik olunması⁶⁹ bu kâidenin istisnalarındandır.⁷⁰

“Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır.”⁷¹ hükmünü ifade eden kâide de berâet-i zimmetin asıl olduğunu bildiren kâide ile ilgilidir. Kişi borçsuzsa aksi ispat edilmedikçe bu hal üzerine kalır. Suçsuzsa aksi ispat edilmedikçe suçsuzluk hali üzerine kalır. Değiştiğine dair herhangi bir delil bulunmayan bir şeyin aynı hal üzerine kalıp varlığının devam ettiği kabul edilir. Örnek olarak; bir şahıs kaybolur da (mefkûd) hayatta olup olmadığı bilinemez,

⁶⁴ Tirmizî, “Nikah”, 16 (No. 1103).

⁶⁵ Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 84; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 94.

⁶⁶ Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 84; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 95.

⁶⁷ Tirmizî, “Ahkâm” 12 (No. 1340).

⁶⁸ Mecelle, md. 77.

⁶⁹ Mecelle, md. 1774.

⁷⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, 1/155, 156; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 298.

⁷¹ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir*, 62; Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 19; Mecelle, md. 5.

kendisinden haber alınmazsa sağ olduğuna hükmedilir ve o anda var olan hakları muhafaza edilir.⁷²

Berâet-i zimmet kâidesiyle ilgili olan diğer bir genel kural da “*Sıfat-ı Arızada Asıl Olan Ademdir*”⁷³ küllî kâidesidir. Daha önce olmayıp sonradan meydana gelen sıfatlarda asıl olan yokluktur. Aslı sıfatlarda ise asıl olan, o sıfatın varlığıdır. Sıfatın yokluğunu iddia edenin ispat etmesi gerekir. Varlığını inkâr edenin ispat etmesi gerekmez. Örnek olarak bir kimse bir atı satın alsın sonra bu atta önceden var olan bir kusur bulunduğunu iddia etse, satıcı da önceden kusur olduğunu inkâr etse, atın, sattığında sağlam olduğunu söylese, söz yemini ile beraber satıcındır. Çünkü sağlık aslı sıfat olup onda asıl olan var olmaktır.⁷⁴ Bir kimse avlanmayı bildiği söylenen bir av köpeği satın alsın daha sonra satıcı ile alıcı arasında ihtilaf çıksa, köpeğin avlanmayı bilmediği iddia edilse ispat satıcıya düşer. İspat edemez ise müşterinin sözüne itibar edilir. Çünkü avcılığı öğrenme sonradan kazanılan, arızı bir durumdur.⁷⁵

Berâet-i zimmet kâidesiyle ilgili olan diğer bir genel kural da “*bir emr-i hâdis’in akreb-i evkâtine izafeti asıldır*”⁷⁶ kuralıdır. Sonradan meydana gelen bir hadise hakkında ihtilaf olduğunda hadisenin meydana geldiği zaman ispat edilemezse ortaya atılan iki iddiadan hangisi zaman açısından yakın ise o esas alınır. “*Berâet-i zimmet asıldır*” kâidesi bu kâideden daha kuvvetli olup çelişki olduğu zaman bunun tercih edileceği vurgulanmaktadır.⁷⁷

Berâet-i zimmet kâidesiyle ilgili olan diğer bir kâide de “*şek ile yakın zail olmaz*”⁷⁸ kuralıdır. Bu bir ıstıshab kâidesidir. Şüphe ile kesin olan bir hükmün değişmeyeceğini ifade eder. *Şekk* bir meselede tereddüt etmek, bir şeyin varlığı ile yokluğu arasında kararsız kalmaktır. Burada tereddüt edilen şeyin varlığı ile yokluğu eşit seviyededir. Eğer bir taraf ağır basarsa ona *zann* denilir. Zan daha da kuvvetlenirse ona *zann-ı galip* denilir. Zann-ı galip *yakîn* gibidir. Kesin bilgi ifade eder.⁷⁹ Bu kâideye göre bir kimse başka birisini bütün alacaklarından ibra etse, yani kendisinden herhangi bir alacağı bulunmadığını söylese sonra da tarih vermeksizin alacaklı olduğunu iddia etse davası dinlenmez. Kesin olarak bilinen ibradan dolayı şekke itibar edilmez.⁸⁰ Asıl olan zimmetin boş olmasıdır. Kişinin borcu olduğu ispat edilmedikçe borçlu sayılmaz.

Bu bölümde aslı berâet kuralının diğer genel kurallarla ilgi ve alakası ele alınmıştır. Altı kadar değişik küllî kâidenin bu kural ile irtibatı olduğu vurgulanmıştır. Bu kuralları daha çoğaltmak da mümkündür. Buradan anlaşılan genel kurallarının çoğunun birbiriyle irtibatı olabileceğidir. Konu örneklerle açıklanmaya gayret edilmiştir. Delil getirmenin iddia edene, yeminin ise inkâr edene gerekeceğini bildiren kuralın aslı berâet kuralı ile doğrudan ilgili olduğu görülmüştür. Delilin görünenin aksini ispat, yeminin ise asıl olanın devam etmesi için gerekeceği kuralı da aslı berâet kuralı ile ilgilidir. Bir şeyin bulunduğu durum üzere kalması gerektiğini bildiren kural da genel kuralımız ile alakalıdır. Sonradan meydana gelen sıfatlarda esasın yokluk olduğunu bildiren kuralın da ilgisi üzerinde durulmuştur. Sonradan meydana gelen bir olayın en yakın zamana bağlanacağı ifade eden kural da buna benzerdir. Şüphe ile kesin olan bir hususun ortadan kalkamayacağı hükmünü bildiren genel kuralın da berâet-i zimmet kuralıyla ilgili olduğu görülmüştür.

⁷² Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 1/52; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 273.

⁷³ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 71; Mecelle, md. 9.

⁷⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 1/58.

⁷⁵ Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 141, 274.

⁷⁶ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 71; Mecelle, md. 11.

⁷⁷ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 1/57.

⁷⁸ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 60; Mecelle, md. 4.

⁷⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 49; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 272.

⁸⁰ Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 272.

5. Berâet-i Zimmet Kâidesi ile bağlantılı hükümler

Berâet-i zimmet kâidesine bağlı olarak bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar; bir kişinin zimmetinin asıl olarak günahattan, borçtan ve suçtan boş olmasıdır. Bu hususlara temas etmek yerinde olacaktır.

5.1. Asıl Olan Günahsızlıktır

“Berâet-i zimmet asıldır” küllî kâidesinin gereği olarak yeni doğan bir çocuğun İslam dinine göre günahsız olarak dünyaya gelmesi asıldır. Bu küllî kâideye göre, her doğan çocuk günahsız, dini yönden tertemiz olarak doğar. Çünkü günahın meydana gelmesi onun işlenmesine bağlıdır. “Hayır, hayır; onların işledikleri (günahlar) kalplerini paslandırıp köreltmıştır”⁸¹ âyet-i kerimesinde kalplerin paslanması insanın kendi iradesiyle işlemiş olduğu günahlara bağlanmıştır.

Berâet-i zimmet kâidesi aynı zamanda Hristiyanlara bir cevaptır. Çünkü Hristiyanlıkta genel olarak kabul edilen inanç, kişinin günahkâr olarak doğmasıdır. Onlarda “aslî günah” inancı vardır. Bu inanca göre dünyaya günah Hz. Âdem ile gelmiştir. Hz. Âdem cennette yasaklanan ağaçtan yemek suretiyle günahkâr olmuştur. Bu günah bütün insanlara geçmiş ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Onlara göre Hz. İsa insanlığı bu suçtan kurtaran kişidir. Yeni doğan her çocuğun vaftiz olması gerekir. Çünkü günahattan bu şekilde kurtulabilir. Hristiyanlığa göre Hz. Âdem ile Havva’nın neslinden gelen bütün insanların nesepten dolayı bu suça ortak olduklarına inanılmış ve cezaya çarptırılacakları söylenmiştir. Tanrı Meryem’in rahminde İsa’ya hulûl ederek günahsız olan kendi oğlunu dünyaya göndermiştir. İsa da bu günaha kefaretle çarpmış, orada ruhunu teslim etmiştir. Yine onlara göre insanlar ancak vaftiz edilerek bu aslî günahattan kurtulabilirler.⁸²

İslâm dinine göre herkes kendi yaptığından sorumludur. Kimse başkasının günahını yüklenmez. Her doğan çocuk, tertemiz bir fıtratta dünyaya gelir. Hiç kimse doğuştan olan bir günah ile dünyaya gelmez. İslam dininde suçlar ferdîdir. Yahudi ve Hristiyanların iddia ettiği gibi önceki insanların işlemiş olduğu günahların sonraki nesillere geçmesi gibi bir durum yoktur.⁸³

Her çocuğun günahsız olarak doğması, günahın sonradan kazanılması, itikadî bir mesele olup öncelikle kelimelerin ilminin konusudur. Ancak İslam hukukunda değerlendirmeye çalıştığımız aslî berâet ilkesi ile ilgili olduğu için burada konuya değinilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Kişi, zimmeti her hususta boş olarak doğar. Üzerine günah atılmayacağı gibi borç ve suç da yüklenemez. Hiç kimse, kendisinin ilgisi olmadığı bir suça ortak da edilemez.

5.2. Borçların Tespitinde “Berâet-i Zimmet Asıldır” Kâidesi Geçerlidir

Kişinin zimmetinin boş olması esastır. İnsanlar, üzerlerinde herhangi bir borç olmadan dünyaya gelirler. Kişinin zimmetini dolduran her şey doğumdan sonra bir takım arızı/sonradan meydana gelen sebeplere dayanır. Arızı işlerde ise asıl olan yokluktur.⁸⁴

Bir kişinin aksi ispat edilmedikçe borçsuz olması asıldır. Çünkü borç sonradan meydana gelen bir durumdur. Borçsuzluk asıl olduğu için borç konusunda müddeaya aleyhin yani borçlunun sözüne itibar edilir. Borcun ispatında ise borçluluk asıl olmadığı için delil getirmek

⁸¹ Mutaffifin, 83/14.

⁸² *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim 06 Ekim 2021), Romalılar, 5:12-21; Günay Tümer, “Aslî günah”, *DİA*, (İstanbul, DİB, 1991), 3/496, 497.

⁸³ Tümer, “Aslî günah”, *DİA*, 3/496, 497.

⁸⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 1/56.

iddia sahibinden istenir. Telef edilen bir mal veya gasp edilen bir eşyanın miktarı konusunda taraflar ihtilafa düştüğü zaman borçlunun sözü esas alınır. Çünkü asıl olan borcun ortaya çıkan, ispat edilen borçtan fazla olmamasıdır.⁸⁵ Alışveriş konusunda alan ile satan, satılan malın bedeli konusunda mal harcandıktan veya alanın elinden çıktıktan sonra ihtilafa düşseler müşterinin sözüne itibar edilir. Bir gayri menkulü kiraya veren ile kiralayan, menfaat oluştuktan sonra kira bedeli konusunda ihtilafa düşseler kiralayanın sözüne itibar edilir. Mülk sahibi kira miktarının daha fazla olduğunu iddia etse ispat yükümlülüğü ona aittir.⁸⁶

Aynı zamanda telef edilen ve gasp olunan bir malın kıymeti konusunda ihtilaf edilse borçlunun sözüne bakılır. Çünkü borçta asıl olan fazlalıktan beri olmaktır. Mütekavvim olan bir mal hakkında miktarını belirtmeden birisi ikrarda bulursa söz yemini ile beraber ikrarda bulunanındır.⁸⁷

Borç konusunda şüphe, sanık lehine yorumlanır. Çünkü kâide olarak o kimse borçsuzdur. Borçsuz kimseye de borçlu gibi muamele edilip ceza terettüp ettirilemez. Borçta şüphe bulunduğu anda kişinin beraatı yönü tercih edilir ve dava sanık lehine yorumlanır. Böyle bir tercih sonucunda hata yapılmış olabilir. Burada gerçekte borçlu olan sanığın beraatı için verilen karardaki hata, borçlu olmayan kişinin borçluluğu hakkında verilen karardaki hatadan daha hayırlı görülmektedir.⁸⁸

Konuya diğer bir örnek de alacak davasındaki ihtilafıdır. Bir kimse, herhangi bir kişinin kendisine borcu olduğunu ve borcunu ödemediğini iddia edip mahkemeye müracaat etse, karşı taraf da borcu olmadığını söylese öncelikle iddia sahibinden delil istenir. Eğer alacağı olduğunu ispat edemezse davalıya borcu olmadığını dair yemin ettirilir. Eğer yemin ederse borçsuz sayılır, herhangi bir meblağ ödemesi gerekmez.⁸⁹ Emek sermaye ortaklığında (mudarabe) sermaye sahibi ile işletmeci arasında kâr elde edilip edilmediği konusunda ihtilaf olsa, sermaye sahibinin kâr edildiğini ispat etmesi gerekir. Eğer ispat edemezse kâr yapılmadığını söyleyen işletmecinin yemini ile beraber sözüne itibar edilir.⁹⁰ Çünkü borçsuzluk asıldır, kâr arızı bir durumdur, asıl olan kârsızlıktır.

Aslı berâet kuralının en fazla geçerli olduğu konulardan birisi mali haklarla ilgili olan borçlar hukukudur. Burada borçlar hakkında bazı meseleler ele alınmıştır. Örneklerle izah edilmeye çalışılmıştır. İslam dininin korunmasını hedeflediği, zaruri görülen beş temel esastan birisi malın korunmasıdır. İnsanlar arasında en fazla ihtilaf olan konulardan birisi de yine alacak verecek davalarıdır. Bu sebeple genel kuralımızın borçlar konusundaki işlevi çok önemli görülmektedir. İhtilafların çözülmesinde kilit rol oynamaktadır. Sonuç olarak kişi borcu ispat edilene kadar borçsuzdur. Öncelikle alacak davasında bulunan kimsenin ispat yükümlülüğü vardır. Ya da borçlu olduğu söylenen kimsenin itirafıyla borç sabit olabilir. Şüphe ile de borç tahakkuk etmez.

5.3. Suçların İspatında “Berâet-i Zimmet Asıldır” Kâidesi Geçerlidir

Ceza hukukunda da “berâet-i zimmet asıldır” kuralı geçerlidir. Herhangi bir suç ile itham olunan kimse, (maznun/zanlı, sanık) suçu ispat edilene kadar suçsuz sayılır. Suçun ispatında şüphe olursa şüphe sanık lehine değerlendirilir. Çünkü asıl olan zimmetin suçtan beri

⁸⁵ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 64.

⁸⁶ Zeydan, *el-Veciz*, s. 45.

⁸⁷ Şirvânî, Ahmed Hamdi, *Levâmi'u'd-Dekâik Fî Tercemeti Mecâmi'i'l-Hakâik (Mecâmi'u'l-Hakâik Tercümesi)*, (İstanbul Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 91, 2017), 294, 295.

⁸⁸ Abdülkerim Zeydan, *el-Medhal li dirâseti's-şerâti'l-İslamiyye*, (Beirut, Müessesetü'r-risâle, 2005), 91.

⁸⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 1/57.

⁹⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 1/59.

olmasıdır. Suç olmayınca ceza da olmayacaktır. Eğer kişinin suçluluğu ispat edilemezse şüphe ile sanığı cezalandırmak uygun olmaz, şüphe sanık lehine yorumlanarak beraat kararı verilir.⁹¹

Bütün haklarda berâet-i zimmet asıldır. Bir hüküm olmadıkça kişinin bedeni had, kısas ve tazir cezalarından beridir. Bir kişi delil olmadıkça nesep olarak belirli bir kişiye bağlanamaz. Kişi söylemediği sözden, işlemediği fiilden sorumlu tutulamaz.⁹²

Bu kâideye göre, kanunlarda yasak olmayan bir fiili işlemek suç sayılmaz. İşlenen fiil sebebiyle aleyhine bir kanun bulunmayınca kişinin beraati asıl olur.⁹³ Buradan kanunlarda yasak olmayan her fiili işlemenin uygun olduğu anlaşılmalıdır. Örf ve adete, gelenek ve göreneklere ters düşmemek, etik değerlerle bağdaşmak gibi ölçüler de gündeme gelebilir. Burada anlatılmak istenen, kanunlarda yasak olmayan bir fiili işleyene ceza verilemeyeceğidir.

Berâet-i zimmet kuralının en fazla kullanıldığı alanlardan birisi ceza hukukudur. Buna göre kişi suçu ispat edilene kadar suçsuzdur. Yargılama sırasında ona suçlu gözüyle bakılamaz. Meydana gelen suçların kimin tarafından yapıldığının ispatı gerekir. Suç şüphesi ile suç sabit olmaz.

6. “Berâet-i Zimmet Asıldır” Kâidesinin Tarihsel Gelişimi ve Günümüzde Hukukta Geçerliliği

İslam hukukunda tespit edilen küllî kâideler, özel olarak İslam hukukuna mahsus olsa bile genel olarak bütün hukuklarda geçerli olabilmektedir. Fıkıh ve usulü fıkıh kaynaklarımızda bulunan genel kuralların birçoğunun diğer hukuk sistemlerinde de farklı şekillerde yer alabilmektedir.

Araştırma konumuz olan “berâet-i zimmet asıldır” kâidesinin ifade ettiği hükümler, geçmişteki ve günümüzdeki hukuk uygulamalarında vardır. Hukukta suçsuzluğu ifade eden “masumiyet karinesi” dir. Masum kelimesi; Arapça “ismet” kökünden türemiştir, günahattan uzak, suçsuz, günahsız olmak, tehlikeden korunmak, engel olmak gibi anlamlara gelmektedir. Masumiyet de günah ve suçtan beri olma, masum olma hali demektir.⁹⁴

Masumiyet karinesi suçsuzluk ilkesidir. Bir kimsenin suçu sabit olmadığı sürece hükümlü sayılmayacağını bildiren temel hukuk kuralıdır. Evrensel hukuka göre, bir kimsenin suçsuzluğunun ispatlanması gerekmez. Hukukta hüküm giydirmek, atılı olan suçun ispatına bağlıdır. Bu durum masumiyet karinesinin temelini teşkil eder. Masumiyet karinesine “suçsuzluk karinesi” de denilmektedir.⁹⁵

Masumiyet karinesinin ilk defa ortaya çıkışı milattan önce 1792 yıllarına kadar gitmektedir. Roma döneminde bu karinenin az da olsa tatbik edildiği görülmektedir. Anglo-Sakson hukuk sisteminde bu karinenin uygulaması gelişmiştir. Kıt’a Avrupası Hukuku da masumiyet karinesinin yaygınlaşmasına yardım etmiştir. Anglo-sakson hukuk sisteminde daha çok suç şüphesine sahip kişinin şüphe dolayısıyla korunması mantığı hakimdir. Kıta Avrupa hukuk sisteminde ise adil yargılanma hakkını sağlama amacına hizmet etmektedir. Hammurabi Kanunları, Atina Şehir Devleti, Roma döneminde masumiyet karinesine dair kuralları görmekteyiz. Daha yakın dönemde Magna Carta adil yargılanma hakkına yer

⁹¹ Zeydan, *el-Veciz*, 45.

⁹² İbn Abdüsselam, *Kavâidü'l-ahkâm*, 2/65.

⁹³ Zeydan, *el-Veciz*, 44.

⁹⁴ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 33/100; Bilmen, “Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye” Kamusu, 3/342; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 346.

⁹⁵ A. Caner Yenidünya, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi*, Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi, Sayı:5, Mayıs 2004; Gökhan Çayan, *Masumiyet Karinesi Doktrini*, TAAD, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 42, Nisan, 2020, 51.

verilmiştir. 1789 yılında yayınlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirisi’nde, mahkeme kararıyla suç işlediği ispat edilinceye kadar herkesin suçsuz sayılacağı ilan edilmiştir. Batıda masumiyet karinesinin en net olarak belirtildiği şekli budur.⁹⁶

Masumiyet karinesi, yargılamada evrensel bir ilkedir. [İnsan Hakları Evrensel Bildirisi](#)’nde bulunmaktadır. Bu bildirinin 11. maddesinin 1 ve 2 numaralı bentleri konuya açıklık getirmektedir. Burada üzerine suç atılı olan bir kimsenin kendisini savunması için gerekli güvencelerin sağlanmasının gerektiği belirtilmiş, kişinin kanuna göre suçu sabit olmadıkça suçlu sayılmayacağı ifade edilmiştir. Yargılamanın da kamuya açık olmasının icap ettiğine dikkat çekilmiştir. İşlenen bir fiilin suç sayılabilmesi için o fiilin işlendiği vakitte ulusal veya uluslararası hukuka göre suç sayılmasının gerektiği, eğer suç sabit olursa kanunlarda o suça karşılık gelen cezadan daha fazla bir ceza uygulanamayacağı vurgulanmıştır.⁹⁷

Günümüzde ülkemizde cari olan kanunlarında ve güncel hukuk uygulamalarında suçsuzluğun ve borçsuzluğun asıl olduğunu gösteren masumiyet karinesi vardır. Sanıkların yargılanmasında dikkate alınmaktadır. Sözgelimi bugün cezaevlerinde kalanları incelediğimizde orada iki kısım insanın bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan bir kısmı hükümlüdür. Hükümlüler, sanık olarak suçlandığı konuda yargılanmış ve haklarında bir karar verilmiştir. Suçlu oldukları ispat olunmuştur. Mevcut yasalara göre bir cezaya çarptırılmıştır ve bu cezaları sebebiyle cezaevinde yatmaktadır.

Cezaevlerinde bulunanların ikinci kısmı ise tutuklulardır. Bunlar henüz sanık/maznundur. Yargılamaları devam etmektedir. Delillerin karartılmaması, kaçmalarını önlemek gibi sebeplerle tutuklu olarak yargılanmaktadırlar. Eğer suçları sabit olursa ceza alıp yattığı kadarı mahsup edilerek cezaları bitince cezaevinden çıkarlar. Eğer suçları sabit olmazsa berat edip bir ceza almadan serbest bırakılırlar.

Sanıkların bir kısmı da tutuksuz olarak yargılanır. Eğer suçlu bulunurlarsa hapse girerler. Suçsuz bulunurlarsa berat ederler, hiç cezaevine girmeden serbest kalmış olurlar.

Buna göre Türk Ceza Hukuku’nda da “berâet-i zimmet asıldır” kâidesinin geçerli olduğu görülmektedir. TCK’nın 5237 sayılı suç ve cezada kanuniliği esas alan 2. maddesi asli berâet kuralı ile ilgilidir. Bu maddeye göre kanunda açık bir şekilde suç sayılmayan bir eylemden dolayı hiç kimseye ceza verilemez. Ancak kanunda yazılı olan cezalar, o cezayı hak eden kişiye verilebilir. İdare kendi başına düzenleme yaparak ceza uygulayamaz. Aynı zamanda kanunlarla belirlenen suç ve cezaların tatbikinde kıyasa baş vurulamaz. Kıyas yapılacak tarzda geniş yorumu tabi tutulamaz.⁹⁸ TCK 285/1 maddesinin a bendinde masumiyet karinesi, sanığın soruşturma aşamasında “suçlu sayılmama karinesi” olarak geçmektedir.⁹⁹

Yukarıdaki izahlardan anlaşıldığı gibi kişinin zimmetinde asıl olanın suçsuzluk ve borçsuzluk olduğu genel olarak bütün hukuk sistemlerinde vardır. Tarihi milattan öncesine dayanmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde de mevcuttur. Batı hukukunda da varlığı açık olarak görülmektedir. Günümüzde geçerli olan Türk Hukuk Sistemi’nde de yeri vardır. Sanığın tutuklu olarak yargılanması suçlu olduğunu göstermez. Eğer suçu sabit olur, cezası kesinleşirse masumiyet karinesi sona erer.

⁹⁶ Çayan, Masumiyet Karinesi Doktrini, 51. İlhan Üzülmez, Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları, TBB Dergisi, Sayı, 58, 2005, 42.

⁹⁷ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 11, <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (Erişim,17.07.2021).

⁹⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim, 21.07.2021)

⁹⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim, 31.07.2021)

Sonuç

Küllî kâideler, fıkıhın değişik bölümlerini kuşatan genel kurallardır. Bu kurallar Kitap, sünnet, icmâ, kıyas gibi delillere dayanmaktadır. Fıkıh sahasında oluşan kültürel birikimin de küllî kâidelerin teşekkülüne etkisi vardır. Küllî kâideler, fıkıhın gelişmesiyle kökleşmiş, hükümlerin ortaya konulmasında kolaylık ve pratiklik sağlamıştır. Küllî kâidelerin bazıları tek başına bir kural oluştururken bazıları da birbiri ile irtibatlı olarak hükümler ortaya koymuştur. Hükümlerin tespitinde küllî kâideler, bazen birindeki kapalılığı diğeri açmış, bazen sonraki öncekini tahsis etmiş, bazen de değişik açıdan pekiştirmiştir.

Adaletin sağlanmasında, borçlu olan kimsenin borcunu ödemesi, suçlu olan kimsenin cezalandırılması, hakların alınmasının önemi büyüktür. Bunun için öncelikle borç ve suçun sabit olması gerekmektedir. Aslı berâet ilkesi burada önem arz etmektedir. Çünkü kişi doğuştan günahsız, borçsuz ve suçsuzdur. Bunlar arızî olup sonradan meydana gelmektedir. Her zaman, var olan borcun ve suçun ispatı da mümkün olmamakta, gerekli delil ve tanık bulunamamaktadır. Bu durumda masumiyet karinesine göre şüphe, sanık lehine değerlendirilmektedir. Çünkü suçsuz bir insanı cezalandırmak, suçlu bir insanı cezalandırmamaktan daha ağır bir sorumluluktur. Davayı ispatta şüphe olduğunda bunun sanık lehine kullanıldığında bazı hakların alınamaması söz konusu olabileceği akla gelebilir. Ancak, İslam hukukunun uhrevi boyutu da olduğundan hiçbir hak alınmadan kalmaz.

Aslı berâet ilkesi, dayandığı temeller, ilgili olduğu diğer kurallar, borçlar hukuku, ceza hukuku gibi gereçli olduğu alanlarla İslam hukukunun çok önemli bir prensibi olmuştur. Bu kuralın varlığının milattan öncesine kadar gitmesi, bütün hukuk sistemlerindeki mevcudiyeti, günümüzde geçerli olması, hukuk uygulamalarının birbirinden etkilendiğini, masumiyet karinesi gibi önemli bir kural olmadan hukukun yeterince yerine gelmeyeceğini ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizâde. (1853-1935) *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I-IV, 2. Basım, 2017.
- Azak, Necmettin. *Ebû Saîd El-Hâdimî'nin Mecâmiu'l-Hakâik Adlı Eserindeki Kavâid-i Küllîye'nin İslâm Hukuku'nun Temel Kâideleri İçindeki Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Apaydın, Yunus. *İslam Hukuk Usulü*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 6. baskı, 2018.
- Bakkal, Ali, Sula-Zehra. *Mecelle'deki Küllî Kâidelerin Genel Kural Tipi Diğer Kavramlarla İlişkisi ve Bunların Delil Oluş Keyfiyeti*. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl:2019/2, Sayı: 43.
- Bardakoğlu, Ali. “Berâet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: 1992.
- Berki, Ali Himmet. *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. “*Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye*” *Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.
- Çayan, Gökhan. *Masumiyet Karinesi Doktrini*. TAAD, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 42, Nisan, 2020.

- E-Cilâlî, el- Merînî. *el-Kavâidi'l-usûliyye inde'l-imam Şâtıbî min hulâl-i kitabihî'l-muvâfakât*. Demmam: Dâru İbn Kayyim, 2002.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Baskı, 2013.
- Hâdimî, Ebû Saîd Muhammed (Ö. 1176/1762). *Mecâmi 'u'l-hakâ'ik*. İstanbul: Dâru't-tabâii'l-âmire, 1308.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (ö.274/887). *es-Sünen*. Riyad: Mektebetü'l-maârif, ts.
- İbn Nüceym, Allame Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. (ö. 970/1563) *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Kahire: Dâru'l-fikir, 1998.
- İbn Abdüsselam, İzzeddin Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebî'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî. (ö. 660/1262) *Kavâ'idü'l-aşkâm fî meşâlihi'l-enâm (el-Kavâ'idü'l-kübrâ)*. Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2000.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I-V, 2006.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 06 Ekim 2021. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Kaya, Eyyüp Said- Hacak, Hasan. “Zimmet”. *DİA*, İstanbul, 2013.
- Kızılkaya, Necmettin. *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Kızılkaya, Necmettin. *Hanefî Furû-ı Fıkıh Eserlerinde Fikhî Kâidelerin Uygulama Alanına Bir Örnek Olarak Bedâi'u's-Sanâi'*. Konya: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 8, 2006.
- Kitab-ı Mukaddes*. Erişim 06 Ekim 2021. <https://www.kitabimukaddes.com>
- Koçyiğit, Yaşar. *İslam Hukukunda Bir Hüküm ve Küllî Kâide Kaynağı Olarak İstishâb*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Köse, Saffet. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Hikmetevi yayınları, 2. Baskı, 2012.
- Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz b. Ali Muhyiddin Hüsrevî (ö. 885/1480). *Mir'âtü'l-uşûl fî şerh-i Mirkâti'l-vüsûl*. İstanbul: Eser Kitabevi, ts.
- Müslim B. E-Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (v.261/874). *el-Câmi 'u's-sahîh*. Riyad: Daru Tayyibe, 1427/2006.
- Pekcan, Ali. *İslam Hukuku Literatüründe Fıkıhın Genel Kurallarına Dair İlk Risale*. İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2003.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl (483/1091). *el-Mebsût*. Beyrut: I-XXXI, Dâru'l-Ma'rif, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl (483/1091). *Usûlü's-Serahsî*. (Thk. Ebu'l-Vefa Afgânî), Beyrut: I-II. Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1993.
- Sübkî, Tâceddin, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî (ö. 771/1370). *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Tahkik, Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut: I-II. Dâru'l-Kütübî'l-ilmîyye, 1991.
- Süyûtî, Celaleddin Abdurrahman eş-Şafîî (ö. 911/1505). *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1983.
- Şimşirgil, Ahmet- Ekinci, Ekrem Buğra. *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*. İstanbul: KTB yayınları, 2008.

- Şirvânî, Ahmed Hamdi. *Levâmi’u’d-Dekâik Fî Tercemeti Mecâmi’i’l-Hakâik (Mecâmi’u’l-Hakâik Tercümesi)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 91, 2017.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî (v.279/892). *Sünenü’t-Tirmizî*. Riyad: Mektebetü’l-maârif, ts.
- Tuzcu, Abdullah. *Kur’ân-ı Kerim Açısından Mecelle’nin Küllî Kâideleri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum, 2012.
- Tümer, Günay. “Asli Günah”. *DİA*. İstanbul: 1991.
- Üzülmez, İlhan. *Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları*. TBB Dergisi, Sayı 58, 2005.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Yenidiünya, A. Caner. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi”. *Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi*, Sayı:5, Mayıs 2004.
- Zebîdî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî (ö. 1205/1791). *Tâcü’l-’arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*. Kuveyt: Kuveyt Hükümet Matbaası, 2001.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Vecîz fi Şerhi’l-kavâidi’l-fikhiyye fi’ş-şerîati’l-islamiyye*. Dimeşk: Müessesetü’r-risale, 2017.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Medhal li dirâseti’ş-şerîati’l-İslamiyye*. Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 2005.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (Erişim, 17.07.2021)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim, 21.07.2021)